

ARTYKUŁY

KAROLINA KACZMAREK

Badania tekstowe w procesie tłumaczenia polskich i węgierskich tekstów prawnych na przykładzie umowy kupna-sprzedaży

Abstract (Text Studies in Translation of Polish and Hungarian Legal Texts on the Example of Purchase Contracts). In this paper the author discusses text studies related issues which are relevant for the translator of legal texts. In the context of these studies, she analyzes Polish and Hungarian texts of purchase contracts. The author touches upon issues connected with the relationships and dependencies between texts, analyzing the internal structure of contract texts. She compares both the language structures of Hungarian and Polish contracts and their legal reference. She indicates such items as: the micro-, macro- and mezzo level of the text, and combines the text structure theories with the theory of translation.

Abstrakt. Autorka porusza kwestie związane z badaniami tekstowymi, które są istotne z punktu widzenia tłumacza tekstów prawnych i prawniczych. W kontekście tych badań dokonuje analizy polskich i węgierskich tekstów umowy kupna-sprzedaży. Bada związki i zależności pomiędzy tekstami, jak również wewnętrzną strukturę tekstu umowy. Porównuje zarówno struktury językowe umów węgierskich i polskich, jak i ich odniesienia prawne. Wskazuje na takie jednostki, jak mikro-, makro- i mezopoziom tekstu. Teorie dotyczące budowy tekstu łączy z teorią tłumaczenia.

W ostatnich latach odnotowuje się znaczący wzrost zainteresowania badaniami nad różnymi odmianami tekstu. Do tekstów pisanych należeć będzie m.in. literatura piękna, dokumenty prawne i eseje naukowe. Osobną kategorię stanowi język mówiony, poczynając od spontanicznego języka potocznego, kończąc na dopracowanych do perfekcji przemówieniach polityków. Do kategorii najmłodszej należą teksty związane z rozwojem technik komunikacyjnych, takie jak teksty SMS-ów, blogów, komunikatorów internetowych, gdzie cechy języka mówionego i pisanego wzajemnie się przenikają. W niniejszym artykule zajmiemy się problematyką związaną z tekstami prawnymi i prawniczymi, ze szczególnym uwzględnieniem aspektu tłumaczeniowego. Dokonamy porównania polskich i węgierskich tekstów umów kupna-sprzedaży, biorąc pod uwagę teorie z zakresu lingwistyki tekstu czy też, inaczej mówiąc, analizy dyskursywnej oraz teorie tłumaczeniowe.

1. Początki i rozwój badań tekstologicznych

Uważa się, że początki badania tekstów sięgają dwóch tysięcy lat wstecz. Takie dziedziny, jak retoryka, stylistyka czy filologia istniały już w starożytności, a w filozofii kwestiami związanymi z rozumieniem tekstów zajmowali się już Arystoteles i Platon. Kształtujące się w XVIII w. językoznawstwo badało przede wszystkim takie kategorie językowe, jak głoski, wyrazy, zdania, i w zasadzie dopiero pod koniec wieku zwrócono szczególną uwagę na tekst jako całość. „Relacje pomiędzy językoznawstwem a tekstem stały się naprawdę interesujące wtedy, kiedy na pewien czas został zerwany ich związek” (Tolcsvai 2001: 17) i zaakcentowano pojęcia *langue* Saussure’a i syntagmy jako głównej konstrukcji językowej. Uznawano, co prawda, prawo do badania większych jednostek, odróżniano je jednak od systemu językowego. Tego rodzaju punkt widzenia reprezentowali tacy językoznawcy, jak Bloomfield, Hjelmslev i Chomsky. Natomiast już w 1952 r. Harris, jako jeden z ważnych przedstawicieli amerykańskiej szkoły deskryptywnej, w jednym ze swoich artykułów zwrócił się w kierunku kwestii wykraczających poza poziom zdania. Jeden z nurtów filozofii z początku XX w., reprezentowany m.in. przez Heideggera, istoty języka zaczął się doszukiwać nie w morfologii, ale we właściwym zrozumieniu i przekazaniu tekstu, jednakże wpływ tegoż nurtu na ówczesne teorie językowe był niewielki. Do lat 50. badania nad tekstem prowadzono na poziomie zdań przy zastosowaniu metod gramatyki opisowej. Rozwinięto paradygmat de Saussure’a, dzięki czemu również cechy tekstowe nabrały znaczenia. Dyskurs międzynarodowy w kwestii nauki o tekście zmienił się na przełomie lat 50. i 60., kiedy to dzięki rozwojowi takich dziedzin, jak tagmemika, pragmatyka i socjolingwistyka zaczęto brać pod uwagę struktury nawet większe niż tekst oraz szerszy kontekst. W latach 50. Austin i Searle rozwinęli teorię aktów mowy, powstawały teorie socjologiczne oraz teorie wyjaśniające pewne zachowania społeczne. Brano w nich pod uwagę znaczenie komunikacji i rolę języka w tejże komunikacji. W latach 70. zainteresowania badaczy skupiły się również na typologii tekstu, etnometodologii oraz stylistyce. Lata 80. to okres pogłębiania wcześniej powstałych teorii w oparciu o językoznawstwo i socjolingwistykę. Beaugrande i Dressler (1981) zwracają szczególną uwagę na rolę pragmatyki i komunikacji w badaniach nad tekstami, a językoznawstwo wykorzystuje się w badaniach pragmatycznych i kognitywnych. W latach 90. rozdzielono w pewnej mierze badania teoretyczne i empiryczny opis korpusu tekstowego, a obok badań opierających się na językoznawstwie zintensyfikowano m.in. badania z zakresu psychologii. Opracowywanie tekstów łączy się również z terminem *ekosystem*, który wyraża założenie, że tekst oraz procesy zachodzące w związku z tekstem zmieniają relację pomiędzy człowiekiem i jego otoczeniem, szczególnie w sytuacji rozmowy. W procesie rozwoju teorii naukowych z różnych dziedzin wyłoniła się wspólna potrzeba określenia i opisu istoty pojęcia tekstu (por. Tolcsvai 2001: 17–34).

2. Teksty prawne i prawnicze

Badania nad typologią tekstu możemy podzielić na dwa nurty. Pierwszy z nich podejmuje problem intertekstowości, drugi w większym stopniu bierze pod uwagę zasady językoznawstwa i pragmatyki. Z punktu widzenia zasady intertekstowości uzasadniony wydaje się podział tekstów na prawne i prawnicze. Wynika on z analogii do przyjętego w Polsce podziału na *język prawny* i *język prawniczy* wprowadzonego przez Wróblewskiego już w 1948 r. Zasadniczo podział ten polega na tym, że do *języka prawnego* zaliczamy język prawa, czyli aktów i dokumentów prawnych, a do *języka prawniczego* zalicza się język stosowany przez prawników (por. Stawecki, Winczorek 2002: 56n). Analogicznie, teksty związane z prawem podzielimy na prawne i prawnicze. Do tych pierwszych należeć będą z pewnością ustawy i rozporządzenia, do drugich teksty podręczników prawnych, artykuły naukowe itp.

Kwestią dyskusyjną jest, czy umowy zawierane w ramach prawa cywilnego należy zaliczyć do pierwszej czy do drugiej kategorii. Z jednej strony, umowy sporządzane są przez prawników i językiem prawników, z drugiej – tworzą one pewną rzeczywistość prawną związaną z terminem zobowiązanie. Termin ten rozumiany jest jako stosunek prawny, „w którym jedna osoba (wierzyciel) może żądać od drugiej (dłużnik) świadczenia, a ta ostatnia powinna to świadczenie spełnić” (Czachórski i in. 2002: 45). Podobną definicję terminu zobowiązanie (*kötelem*) odnajdujemy w doktrynie węgierskiej: „Zobowiązanie jest to taki cywilny stosunek prawny zachodzący pomiędzy dwoma określonymi osobami, w którym wierzyciel (uprawniony) może żądać od dłużnika spełnienia świadczenia o określonej wartości” (Eörsi 2007: 15).

Umowa jest najczęstszym źródłem zobowiązania, aczkolwiek nie należy identyfikować jej ze skutkiem w postaci powstania stosunku prawnego, tj. zobowiązania, gdyż umowa jest pewnym zdarzeniem, natomiast zobowiązanie – stosunkiem prawnym.

Umowa jest źródłem zobowiązania i jednocześnie – choć nie wyłącznie i nie całkowicie – źródłem kształtowania jego treści. Zobowiązanie jest treściowo znacznie bogatsze niż umowa. Zgodnie bowiem z art. 56 KC czynność prawna powoduje skutki w niej wyrażone (zgodnie z treścią umowy), a także te, które wynikają z przepisów prawa, obowiązujących zwyczajów, zasad współżycia społecznego. Także w wypadku – częstego w obrocie – zawierania umów z użyciem wzorców umów, treść umowy nie obejmuje treści tego, co zawiera wobec niej zewnętrzny, dołączany dokument: zbiór warunków umowy. Natomiast zobowiązanie, będąc stosunkiem prawnym wynikającym z zawartej umowy, jest in concreto ukształtowane co do swej treści przez treść umowy, niewadliwie użyty wzorzec, zwyczaj, zasady współżycia społecznego, przepisy prawa wyznaczające treść stosunku prawnego (zobowiązania) w zakresie nie objętym umową stron (Łętowska 2006: 22).

W niniejszym artykule będziemy się skłaniać w kierunku zakwalifikowania umów do kategorii języka prawniczego.

3. Tekst jako jednostka zależna

Jeden z nurtów badań tekstologicznych związany jest z intertekstowością, związkami i zależnościami pomiędzy tekstami (Beaugrande, Dressler 1981). Tekst nie jest tworem niezależnym, tylko zawsze pozostaje w związku z innymi tekstami.

Językowe składniki tekstu, ich wyrażenie i równoczesne zrozumienie przez nadawcę oraz odbiorcę można ukształtować w ramach pewnej rzeczywistości dotyczącej danego tekstu oraz w pewnej rzeczywistości komunikacyjnej. Nadawca i odbiorca nie jest całkowicie oderwany od świata zewnętrznego, aczkolwiek nie jest to zależność nieograniczona i niepodzielna, gdyż nie cały świat zewnętrzny jest częścią określonej sytuacji komunikacyjnej. Zasada ta odnosi się również do tekstu prawnego. Aby dobrze go zinterpretować, trzeba posiadać wiedzę wykraczającą szeroko poza konkretny tekst, np. aby zrozumieć, czym jest umowa, należy się zapoznać również z pojęciem zobowiązania. Teksty umów nie są więc bytami samodzielnymi, ale uzależnione są przede wszystkim od tekstów ustawowych, a także od wielu innych dokumentów pozostających w związku z daną umową. Zasada ta uwidoczniła się w szczególnie jasny sposób w takiej klauzuli umownej, w której określa się, jakie prawo należy stosować w przypadkach nierozstrzygniętych w danej umowie.

4. Wewnętrzna struktura tekstu

Jedną z ważniejszych kwestii tekstologii jest zarysowanie wewnętrznej struktury tekstu poprzez jego podział na makro-, mikro- i mezopoziom (van Dijk 1980; van Dijk, Kintsch 1983; Beaugrande, Dressler 1981).

4.1. Mikropoziom

Podstawowa analiza mikropoziomu tekstu opiera się na językoznawstwie i tradycyjnych kategoriach gramatycznych. Bada się połączenia małych jednostek, przeważnie gramatycznych (zaimki, końcówki, cecha osobowo-dzierżawcza itp.). Za punkt wyjścia służy ta kategoria, która inicjuje pewną relację w tekście, aczkolwiek same formy gramatyczne stwarzają jedynie możliwość zaistnienia relacji na mikropoziomie. Tolcsvai (2001: 163) zauważa natomiast, że sama analiza tekstu na podstawie syntaksy jest zbyt wąska i w interpretacji tekstu należy przekraczać wyznaczone przez nią granice.

4.2. Makropoziom

Przy określaniu makrokonstrukcji tekstu operujemy takimi pojęciami, jak rzeczywistość tekstowa, punkt widzenia, topik i fokus tekstowy oraz relacje czasowo-przestrzenne, gdyż te czynniki wpływają nie tylko na mikro- i mezopoziom tekstu, ale również na tekst jako całość.

4.2.1. Rzeczywistość tekstowa w aspekcie komunikacyjnym

Do rzeczywistości tekstowej, jak wspominaliśmy wcześniej, należą takie czynniki, jak system czasowo-przestrzenny, sytuacja komunikacyjna, system relacji i czynności uczestników tejże sytuacji oraz zawarte w tekście rzeczy, czynności, okoliczności. Istotne są obserwacje uczestników aktu komunikacyjnego oraz inne działania natury kognitywnej. Jest to taki model mentalny, który powstaje na podstawie informacji zawartych w tekście oraz informacji zewnętrznych (sytuacyjnych, społecznych) i który przynajmniej częściowo jest zbieżny dla nadawcy i odbiorcy (Tolcsvai 2001: 121). Innymi słowy, odbiorca powinien rozumieć treść przekazaną przez odbiorcę.

Rozumienie tekstów prawnych związane jest ściśle z tzw. wykładnią prawa, inaczej mówiąc – interpretacją prawa. Jest to proces ustalania właściwego znaczenia przepisów prawnych, odkodowanie zawartych w nich norm postępowania, udzielenie odpowiedzi na pytanie: kto, co i w jakich okolicznościach powinien czynić (por. Stawecki, Winczorek 2002: 151). Strony zawierające umowę powinny więc nie tylko wyrazić wolę zawarcia umowy, ale też mieć pewną wiedzę, szczególnie z zakresu prawa cywilnego. Nawet bowiem jeżeli strony umowy zlecą sformułowanie tekstu osobom profesjonalnie się tym zajmującym, to powinny dany tekst rozumieć i podpisywać go w pełnej świadomości wszelkich konsekwencji zawarcia danej umowy.

4.2.2. Fokus i topik tekstowy

Czynnością szczególnie istotną w procesie tworzenia i zrozumienia tekstu jest wyodrębnienie jego bardziej i mniej istotnych elementów. Za podstawowe kategorie istotne dla zrozumienia tekstu uważa się topik i fokus tekstowy. W tekście zawsze znajdują się takie elementy, które są ważniejsze, bardziej wyeksponowane niż pozostałe. Te elementy możemy nazwać fokusem tekstowym, przy czym należy odróżnić tę kategorię od kategorii fokusa zdaniowego. Precyzyjne określenie pojęcia fokusa jest sprawą dyskusyjną. Według niektórych badaczy fokus może być rozumiany jako nowa informacja, tj. taka, która w danym miejscu tekstu jest dla czytelnika lub słuchacza osiągalna w najmniejszym zakresie. Inni przeciwnie, argumentują, że fokus jest tą informacją, która jest najbardziej akcentowana w świadomości odbiorcy, czyli najlepiej dostępną w danym czasie. Należy przy tym zaznaczyć, że fokus i topik tekstowy nie są pojęciami równoznacznymi z fokusem i topikiem gramatycznym. Warto również wspomnieć o modelu Sanforda–Garroda (1981), gdzie w centrum znajduje się kategoria tzw. fokusu dyskursywnego. Autorzy odróżniają fokus *explicite* i *implicit*: pierwszy dotyczy pewnego bytu w tekście, drugi – „scenariusza”, wiedzy drugoplanowej (por. Tolcsvai 2001: 195).

4.2.3. Analiza i tłumaczenie tekstów prawnych i prawniczych

Rodzaj analizy tekstu możemy określić m.in. według następujących kategorii:

1. Na podstawie jakiej teorii językowej przeprowadzamy analizę;
2. Jakie relacje rysują się w tekście pomiędzy czynnikami językowymi i niejęzykowymi;

3. Z jakiego punktu widzenia przeprowadzana jest analiza, biorąc pod uwagę wnioski wyciągnięte na podstawie punktu (1) i (2) oraz szeroko pojęte językoznawstwo, uwzględniające również aspekt pragmatyczny (Tolcsvai 2001: 19).

Powyższe czynniki pełnią znaczącą rolę w procesie tłumaczenia tekstów prawnych. Wydaje się, że wspomniany wcześniej podział tekstu na elementy bardziej i mniej ważne jest dość ryzykowny w wypadku tekstów prawnych, gdzie każdy element jest w zasadzie równie istotny, a brak należytej uwagi przy analizie szczegółów grozi poważnymi konsekwencjami prawnymi. Jednakże podział tekstu według pewnych określonych treści oraz wyszukiwanie elementów mniej i bardziej istotnych jest procesem koniecznym, szczególnie przy tłumaczeniach na język obcy lub z języka obcego.

Ustalenie, na podstawie jakiej teorii przeprowadzamy analizę danego tekstu czy też za pomocą jakiej strategii dokonujemy procesu tłumaczenia, jest istotne np. w momencie poszukiwania ekwiwalentów dla terminów bezekwiwalentnych. Podstawową zasadą tłumaczenia, stosowaną już przez św. Hieronima na przełomie IV i V w., jest tłumaczenie sensu, a nie słów. W XX w. E. Nida wprowadził, szeroko już dzisiaj stosowane, terminy ekwiwalencji formalnej, czyli inaczej mówiąc – tłumaczenia dosłownego, i ekwiwalencji dynamicznej – czyli tłumaczenia wolnego. Spośród ważnych strategii tłumaczeniowych warto wymienić trzy rodzaje tłumaczenia:

- Bardzo wierne oddanie w języku docelowym pojęć funkcjonujących w systemie prawnym języka wyjściowego (...) Zastosowane przez tłumacza środki językowe powinny wyraźnie sygnalizować różnice między obydwojema systemami;
- Tłumaczenie oddziałujące na odbiorcę terminalnego w taki sam sposób, jak na odbiorcę prymarnego. Tę metodę stosuje się dość rzadko;
- Tłumaczenie wierne, oddające treść tekstu oryginalnego, a równocześnie jednakowo odbierane przez wszystkich użytkowników języka docelowego. Ta ostatnia strategia znajduje zastosowanie szczególnie przy tłumaczeniu tekstów z zakresu prawa europejskiego lub międzynarodowego, które funkcjonują niezależnie od praw państwowych (Kierzkowska 2002: 61, za: Sandrini 1996).

W powyższej strategii akcentuje się przede wszystkim relacje komunikacji, jakie mają zaistnieć między nadawcą i odbiorcą, między tekstem i odbiorcą, między czynnikami językowymi i niejęzykowymi. Konieczne jest w takim wypadku uwzględnienie zarówno aspektów teoretycznych, jak i pragmatycznych.

4.3. Mezopoziom

Mezopoziom dotyczy struktur nieco większych, przeważnie kilkudzaniowych. Poziom ten jest w tekstach prawnych i prawniczych szczególnie istotny. W ustawach możemy analizować i porównywać wzajemne relacje poszczególnych paragrafów i artykułów, w umowach treść poszczególnych klauzul. Do pewnego stopnia zagłębiamy się przy tym w drugi z nurtów typologii, który dzieli teksty według kryteriów językoznawstwa ogólnego i pragmatycznego. W związku z powyższym typologię przeprowadza się na podstawie:

1. Przedmiotu i celu;

2. Typów fragmentów wchodzących w skład danego tekstu;

3. Orientacji komunikacyjnej.

Dokonując analizy tekstu z uwzględnieniem powyższych czynników, stwierdziliśmy, co następuje:

ad 1. Przedmiotem tekstu jest sprzedaż samochodu, a celem stworzenie stosunku prawnego regulującego tę czynność.

ad 2. Do jednostek o typowej treści zaliczymy:

a) nagłówek,

b) identyfikację stron sprzedaży,

c) przedmiot umowy (ujęty w klauzule umowne),

d) zobowiązania stron (ujęte w klauzule umowne),

e) kwestie formalne, podpisy stron i ewentualnie świadków.

ad 3. Dla orientacji komunikacyjnej szczególnie istotne są informacje dotyczące stron sprzedaży, czasu i miejsca zawarcia umowy, rodzaju umowy, a także informacje spoza świata tekstu, szczególnie z zakresu dziedziny prawa, któremu dana umowa podlega.

Treści, które powinna zawierać umowa sprzedaży, określone są w przepisach kodeksu cywilnego.

W myśl art. 535 i 555 k.c. treść umowy sprzedaży znamionują następujące elementy przedmiotowo istotne (*essentialia negotii*).

- Pierwszym jest zobowiązanie jednej strony, a mianowicie sprzedawcy, do przeniesienia na drugą stronę (kupującego) własności rzeczy oraz wydania rzeczy (art. 535 k.c.). (...)
- Kolejnym składnikiem przedmiotowo istotnym jest zobowiązanie kupującego do zapłaty ceny, tj. oznaczonej sumy pieniężnej. Ponadto art. 535 k.c. stanowi o obowiązku odebrania rzeczy od sprzedawcy. (...)
- Trzeci element polega na istnieniu między obowiązkami stron takiej zależności, która przesądza o zakwalifikowaniu umowy sprzedaży do klasy umów wzajemnych. Strony sprzedaży zobowiązują się bowiem w taki sposób, że świadczenie jednej z nich ma być odpowiednikiem świadczenia drugiej (art. 487 § 2 k.c.) (Radwański, Panowicz-Lipska 1996: 43–44).

Biorąc pod uwagę powyższe czynniki, dokonaliśmy analizy polskich i węgierskich tekstów umów kupna-sprzedaży, dzieląc je według wspomnianych wyżej jednostek o typowej treści.

a) Nagłówek

Nagłówek określa najczęściej przedmiot i cel tekstu. Może nieść on z sobą treści dość ogólne, jednak w większości wypadków mówi o zawartości dokumentu w sposób szczegółowy, np. o rodzaju zawieranej umowy. Jest to więc „Umowa kupna-sprzedaży”, czy też jeszcze konkretniej: „Umowa kupna-sprzedaży pojazdu”. W umowie

węgierskiej nagłówek w praktyce wygląda identycznie, czyli albo występuje nazwa „Adásvételi szerződés”, albo nazwa szczegółowa „Gépjármű adásvételi szerződés”.

W prawie polskim definicję umowy dotyczącej sprzedaży odnajdujemy w art. 535 kodeksu cywilnego. Przyjmuje ona następujące brzmienie:

Przez umowę sprzedaży sprzedawca zobowiązuje się przenieść na kupującego własność rzeczy i wydać mu rzecz, a kupujący zobowiązuje się rzecz odebrać i zapłacić sprzedawcy cenę.

Porównując treść powyższej definicji z wzorami umów, możemy zauważyć, że mimo iż kodeks cywilny mówi o umowie sprzedaży, w powszechnym użyciu znajduje się błędny nagłówek „Umowa kupna-sprzedaży”.

W węgierskim prawie pojęcie sprzedaży reguluje paragraf 365 kodeksu cywilnego. Czytamy w nim:

Adásvételi szerződés alapján az eladó köteles a dolog tulajdonát a vevőre átruházni és a dolgot a vevő birtokába bocsátani, a vevő pedig köteles a vételárát megfizetni és a dolgot átvenni (Na podstawie umowy kupna-sprzedaży sprzedawca obowiązany jest przenieść na kupującego własność rzeczy i rzecz tę przekazać kupującemu, natomiast kupujący obowiązany jest uiścić cenę zakupu i odebrać nabytą rzecz).

Jak widzimy, polska i węgierska definicja sprzedaży jest podobna. Ponadto, również w węgierskich wzorach umów powszechne jest stosowanie nagłówka „Umowa kupna-sprzedaży”. Nie można tego jednak uważać za błąd, skoro wyrażenie to użyte jest w przepisie kodeksu cywilnego. Z kolei tłumaczenie węgierskiej definicji na język angielski często przyjmuje następującą formę: „By concluding a sale contract, a seller shall be obliged to transfer ownership and cede possession of a thing to a buyer, and the buyer shall be obliged to pay the purchase price and take possession of the thing”.

Jak łatwo zauważyć, w tłumaczeniu z języka węgierskiego na język angielski unika się słowa „kupno”, mimo że wyraźnie występuje ono w języku źródłowym.

b) Identyfikacja stron sprzedaży

Kolejnym fragmentem umowy, ważnym m.in. ze względu na określenie orientacji komunikacyjnej tekstu, jest identyfikacja stron sprzedaży. W umowach węgierskich i polskich odbywa się ona w sposób dość podobny i może wyglądać następująco:

- Polski tekst źródłowy: Umowa zawarta w dniu w pomiędzy Sprzedającym (ulica, miejscowość, kod, poczta, dokument tożsamości, nr, wydany w ... przez....., PESEL) a Kupującym (ulica, miejscowość, kod, poczta, dokument tożsamości, nr, wydany w, przez, PESEL)
- Węgierski tekst źródłowy: (Adásvételi szerződés, amely létrejött egyrészről (név, leánykori név, anyja neve, lakcím) mint eladó, másrészről (név, leánykori név, anyja neve, lakcím) mint vevő között, az alulírott helyen és napon, az alábbi feltételek szerint: [Umowa kupna-sprzedaży, zawarta z jednej strony przez (nazwisko, nazwisko panięskie, imię matki, adres) jako sprzedającym, z drugiej strony przez (nazwisko, nazwisko panięskie, imię matki, adres) jako kupującym, w poniższym dniu i miejscu, na następujących warunkach:]

Zauważalne powyżej różnice w rodzaju podawanych danych osobowych nie są istotne i przy spisaniu umowy w obu przypadkach należy podać takie dane, które

w ścisły sposób zidentyfikują strony umowy. Przy wpisywaniu węgierskich danych osobowych warto natomiast wiedzieć, że do niedawna na Węgrzech żona przejmowała zarówno nazwisko, jak i imię męża. Również w oficjalnym dokumencie mogła więc wystąpić np. jako pani Janowa Kowalska, co oznaczało, że jest ona żoną Jana Kowalskiego. W chwili obecnej odchodzi się już od zwyczaju przejmowania przez żony imienia męża.

c) Przedmiot umowy

Przedmiotem analizowanej przez nas umowy jest sprzedaż pewnego produktu. Jak zauważyliśmy, przepisy objaśniające zasady sprzedaży w kodeksie polskim i węgierskim są dość podobne. W treści umowy, sformułowanej w numerowanych klauzulach i oznaczonych znakiem paragrafu, znajdują one następujące odzwierciedlenie:

§1. Przedmiotem umowy jest sprzedaż pojazdu: (marka, rok produkcji, nr silnika, nr podwozia, nr rejestracyjny).

Klauzula w tekście węgierskim jest rozbudowana o stwierdzenie dotyczące własności pojazdu:

§1. Az Eladó eladja a tulajdonában lévő gyártmányú típusú forgalmi rendszámú, alvázszámú, motorszámú gépkocsit. (Sprzedawca sprzedaje pojazd marki..... typu o numerze rejestracyjnym o numerze podwozia nr silnika będący jego własnością).

Inny węgierski wzór umowy rozszerza pierwszą klauzulę umowną również o cenę pojazdu, przy czym zaznacza się, że jest to cena ustalona i zaakceptowana przez obie strony umowy. Ponadto podkreśla się, iż pojazd stanowi wyłączną własność sprzedawcy:

§1. Eladó eladja, vevő pedig megveszi az eladó kizárólagos tulajdonát képező (..... gyártmányú,típusú, forgalmi rendszámú, alvázszámú, motorszámú járművet a kölesönösen kialkudott Ft - azaz forint – vételárért (Sprzedawca sprzedaje, kupujący kupuje pojazd marki.....typuo numerze rejestracyjnym o numerze podwozia..... nr silnika stanowiący wyłączną własność sprzedawcy za wspólnie ustaloną cenę Ft).

d) Zobowiązania stron

W kolejnych klauzulach zamieszcza się istotne informacje o przedmiocie, a także warunki, jakie powinny spełnić obie strony umowy. Kwestie dotyczące stanu prawnego przedmiotu reguluje art. 546 k.c., który mówi, że „Sprzedawca obowiązany jest udzielić kupującemu potrzebnych wyjaśnień o stosunkach prawnych i faktycznych dotyczących rzeczy sprzedanej oraz wydać posiadane przez siebie dokumenty, które jej dotyczą. Jeżeli treść takiego dokumentu dotyczy także innych rzeczy, sprzedawca obowiązany jest wydać uwierzytelniony wyciąg z dokumentu”. Ponadto, w paragrafie drugim tegoż artykułu nakazuje się sprzedawcy złożyć oświadczenie, że pojazd bę-

dący przedmiotem umowy stanowi jego własność, jest wolny od wad prawnych oraz praw osób trzecich, iż nie toczy się żadne postępowanie, którego przedmiotem jest ten pojazd, oraz że nie stanowi on przedmiotu zabezpieczenia.

Przepis ten znajduje następujące odzwierciedlenie w polskiej umowie:

§2. Sprzedający oświadcza, że pojazd będący przedmiotem umowy stanowi jego własność, jest wolny od wad prawnych oraz praw osób trzecich, nie toczy się żadne postępowanie, którego przedmiotem jest ten pojazd i nie stanowi on przedmiotu zabezpieczenia.

Podobną treść zawiera §367 węgierskiego kodeksu cywilnego. Czytamy w nim:

Az eladó köteles a vevőt a dolog lényeges tulajdonságairól és a dologgal kapcsolatos fontos követelményekről, különösen a dologra vonatkozó esetleges jogokról és a dologgal kapcsolatos terhekről tájékoztatni. Köteles továbbá az ilyen körülményekre, illetőleg jogokra és terhekre vonatkozó okiratokat a vevőnek átadni (Sprzedawca obowiązany jest poinformować kupującego o istotnych cechach rzeczy i ważnych wymaganiach związanych z rzeczą, a szczególnie o ewentualnych prawach dotyczących rzeczy i obciążeniach związanych z rzeczą. Zobowiązany jest ponadto przekazać kupującemu dokumenty dotyczące takich okoliczności, praw i obciążeń).

Z powyższego przepisu wynika następująca treść klauzuli w umowie węgierskiej:

§2. Az eladó a jármű tulajdonjogáért, per-, teher- és igénymentességéért felelősséget vállal (Sprzedawca bierze odpowiedzialność za to, że pojazd nie jest przedmiotem postępowania procesowego, nie jest obciążony, nie jest przedmiotem roszczeń związanych z prawem własności do pojazdu i innych).

lub:

§2. Az Eladó szavatol a gépköcsi per-, teher-, és igénymentességéért (Sprzedawca ręczy za to, że pojazd nie jest obciążony, nie jest przedmiotem roszczeń procesowych i innych).

Jak już wspominaliśmy, po określeniu przedmiotu sprzedaży w umowie należy zawrzeć jego cenę. Obowiązkiem sprzedawcy jest przeniesienie własności, wydanie rzeczy w określonym miejscu i terminie wraz z odpowiednimi dokumentami, a niekiedy z instrukcją wyjaśniającą zasady prawidłowego korzystania z rzeczy. Do obowiązków kupującego należy natomiast odebranie rzeczy oraz zapłacenie ceny w określonym miejscu i terminie.

Klauzula uwzględniająca powyższe treści może przybrać następującą formę:

§3. Strony ustaliły wartość przedmiotu umowy na kwotę: Sprzedający przenosi na rzecz kupującego własność pojazdu określonego w §1. niniejszej umowy na kwotę określoną w §3. niniejszej umowy, której otrzymanie sprzedający kwituje. Kupujący kwituje jednocześnie odbiór ww. pojazdu.

Przepisy węgierskie nakładają na sprzedającego i kupującego w zasadzie te same obowiązki. Przykładowe klauzule mogą być sformułowane w następujący sposób:

§3. A kölcsönösen kialakított vételár forint, amelyet a Vevő teljes egészében a jelen szerződés aláírásakor átad. Az Eladó az összeg átvételét a jelen szerződés aláírásával elismeri és nyugtázza. A vevő a jelen adásvételi szerződés aláírásával egyidejűleg veszi a birtokába a járművet a hozzá tartozó iratokkal együtt. Az eladó a vételár hiánytalan átvételét elismeri, ennek megfelelően hozzájárul a jármű tulajdonjogában bekövetkezett változás átvezetéséhez (Wspólnie ustalona cena zakupu wy-

nosi..... forintów. Całkowitą ustaloną kwotę zakupu kupujący przekazuje w momencie podpisania niniejszej umowy. W chwili podpisania niniejszej umowy Kupujący staje się właścicielem pojazdu wraz z dokumentami dotyczącymi tego pojazdu. Sprzedawca potwierdza przyjęcie pełnej ustalonej kwoty i podejmuje czynności konieczne do przekazania prawa własności).

Kodeks cywilny zobowiązuje również Sprzedawcę do udzielenia informacji o stanie produktu. W myśl art. 557 §1 k.c. „Sprzedawca jest zwolniony od odpowiedzialności z tytułu rękojmi, jeżeli kupujący wiedział o wadzie w chwili zawarcia umowy”. Podobnie rzecz ujmuje §371 punkt (4) węgierskiego kodeksu cywilnego, w którym czytamy, iż „Az eladó nem szavatol azokért a hibákért, amelyeket a vevő felismerhetett”. (Sprzedawca nie odpowiada za te wady, o których kupujący wiedział). Treści te odnajdujemy w poniższych klauzulach umownych:

§5. Kupujący oświadcza, że stan techniczny pojazdu jest mu znany.

§5 A vevő a gépjárművet megtekintett, kipróbált és ismert állapotban veszi meg. Az eladó kijelenti, hogy a járműnek általa ismert hibái nincsenek (Kupujący kupuje pojazd po tym jak go obejrzał, wypróbował i jest świadomy jego stanu. Sprzedawca oświadcza, że pojazd nie posiada wad, o których ten by wiedział).

lub:

§5 A Vevő megveszi az 1. pontban megjelölt gépkocsit, miután azt megtekintette, kipróbálta és megfelelőnek találta (Kupujący kupuje samochód określony w punkcie 1, po jego obejrzeniu, wypróbowaniu i zaakceptowaniu).

Klauzule umowne zawierają treści ustalone przez strony, w umowie trudno jest natomiast przewidzieć wszystkie możliwe sytuacje. Umowy oparte są na obowiązującym prawie, a kodeks cywilny określa, jakiego rodzaju treści zawarte w umowie są nieważne. Jednakże, w celu uniknięcia nieporozumień, na końcu umowy zaznacza się, jakiego rodzaju prawo należy zastosować w wypadkach nieuregulowanych w klauzulach, np.:

§6. W sprawach nie uregulowanych w niniejszej umowie zastosowanie mają obowiązujące w tym zakresie przepisy kodeksu cywilnego.

Klauzula w umowie węgierskiej może przybrać formę w zasadzie identyczną:

§6. Az ebben a szerződésben nem szabályozott kérdésekben a Polgári Törvénykönyv rendelkezéseit kell alkalmazni (W prawach nie uregulowanych w niniejszej umowie zastosowanie mają przepisy kodeksu cywilnego).

Ta ostatnia klauzula jest szczególnie istotna w umowach międzynarodowych, w których określa się, na podstawie prawa którego z krajów rozstrzyga się kwestie nieujęte w umowie.

e) Kwestie formalne

Na końcu umowy znajdują się informacje dotyczące spraw formalnych, liczby sporządzonych egzemplarzy umowy itp., np.:

§7. Niniejszą umowę sporządzono w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach, po jednym dla każdej ze stron.

§7. A jelen szerződés három példányban készült, amelyet a szerződő felek mint akaratukkal mindenben megegyezőt aláírásukkal megerősítettek (Niniejszą umowę sporządzono w trzech egzemplarzach, zatwierdzonych i podpisanych przez strony umowy).

Pod spodem umieszcza się podpisy stron umowy oraz ewentualnie podpisy świadków zawarcia umowy.

Zakończenie

Badając polskie i węgierskie umowy, stwierdziliśmy wiele podobieństw między tekstami paralelnymi. Zbieżna okazała się zarówno struktura umów, jak i treść poszczególnych klauzul, co wynika przede wszystkim z bardzo podobnych rozwiązań prawnych zawartych w kodeksach cywilnych obu krajów. Stąd też, mimo iż język polski i węgierski w znaczący sposób różnią się od siebie, proces tłumaczenia okazał się stosunkowo prosty, a metoda porównania tekstów paralelnych okazała się niezwykle skuteczna.

Sięgając do teorii innych niż translatoryczne, chcieliśmy wskazać, że poszczególne dziedziny nauki mogą i powinny czerpać wzajemnie ze swoich osiągnięć. W naszym artykule wskazaliśmy, jak translatoryka może czerpać z tekstologii, językoznawstwa i innych dziedzin. Wierzymy, że również badacze zajmujący się innymi dziedzinami będą potrafili odnaleźć w translatoryce źródło nowych pomysłów i rozwiązań.

BIBLIOGRAFIA

- Beaugrande R., Dressler W.U., 1981, *Wstęp do lingwistyki tekstu*, Warszawa: PWN.
Czachórski W., Brzozowski A., Safjan M., Skowrońska-Bocian E., 2002, *Zobowiązania. Zarys wykładu*. Warszawa: LexisNexis.
Eörsi G., 2007, *Kötelmi jog. Általános rész*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
Kierzkowska D., 2002, *Tłumaczenie prawnicze*, Warszawa: TEPIS.
Łętowska E. (red.), 2006, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, tom V, Warszawa: C.H. Beck.
Radwański Z., Panowicz-Lipska J., 1996, *Zobowiązania – część szczegółowa*. Warszawa: C.H. Beck.
Sanford A., Garrod S. 1981, *Understanding written language: Explorations in comprehension beyond the sentence*, Chichester: John Wiley & Sons.
Sandrini P., 1996, *Terminologiearbeit im Recht*, Wien: International Network for Terminology.
Stawecki T., Winczorek P., 2002, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa: C.H. Beck.
Tolcsvai N.G., 2001, *A magyar nyelv szövegtana*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
Van Dijk T., 1980, *Textwissenschaft*, Tübingen: Niemeyer.
Van Dijk T., Kintsch W., 1983, *Strategies of Discourse Comprehension*, London: Academic Press.

TEKSTY USTAWOWE

- Polski kodeks cywilny, Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 (DzU nr 16, poz. 93 ze zmianami) według stanu na dzień 26 kwietnia 2006.
Węgierski kodeks cywilny, 1959. évi IV. Törvény a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről.